

*Advies van de Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren
aan het Comité van Ministers van de Nederlandse Taalunie*

Naar een internationale en interdisciplinaire neerlandistiek

1. Inleiding

1.1 *Reikwijdte van het advies*

Centraal aandachtspunt in voorliggend advies zijn de verhoudingen tussen neerlandici binnen en buiten het Nederlandse taalgebied, met als doel aanbevelingen te doen voor een optimale verhouding tussen alle spelers op het gebied van de neerlandistiek. Dit advies heeft eveneens tot doel de discussie te stimuleren over een nieuwe visie op de internationale neerlandistiek, die het uitgangspunt zou kunnen vormen voor het beleid in de nabije toekomst.

1.2 *Opdracht en samenstelling van de Werkgroep 'Relatie neerlandistiek intra en extra muros'*

De Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren heeft in december 2007 de werkgroep 'Relatie neerlandistiek intra en extra muros' ingesteld. De werkgroep bestond uit twee neerlandici van binnen het taalgebied (Annie van den Oever en Yves T'Sjoen, leden *Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren*) en twee neerlandici van buiten het taalgebied (Philippe Hiligsmann, *Raadslid*, en Jane Fenoulhet, allebei bestuursleden van de *Internationale Vereniging voor Neerlandistiek*) en werd bijgestaan door Maya Rispens (secretaris *Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren*).

De opdracht van deze werkgroep was te komen tot een advies over de verbetering van de relaties tussen de intra- en extramurale neerlandistiek. Om die opdracht tot een goed einde te brengen, vond op 28 november 2008 in Mechelen de werkconferentie 'Naar een internationale en interdisciplinaire neerlandistiek...' plaats. Bij de voorbereiding van die werkconferentie, waarvoor een vijftigtal deskundigen uit binnen- en buitenland uitgenodigd werden, is ernaar gestreefd de disciplines te betrekken die binnen de extramurale neerlandistiek van groot belang zijn. Er is bv. in drie stromen gewerkt: moderne letterkunde, oude(re) letterkunde en taalkunde / taalbeheersing / taalverwerving / vertaalkunde. Voorafgaand aan de werkconferentie is eveneens een enquête verspreid om het bredere veld te bevragen. In die enquête werd o.a. gepeild naar de aspecten waaraan het advies aandacht diende te besteden en naar perspectieven waar een internationale neerlandistiek de meeste behoefte aan heeft.

2. Algemene beschouwingen

Met zijn 22 miljoen moedertaalsprekers is het Nederlands een middelgrote taal, die ook buiten het taalgebied veel belangstelling geniet. Voor het uitdragen van de Nederlandse taal en cultuur zorgen zowel Nederlandstalige als niet-Nederlandstalige neerlandici.

De laatste jaren hoort men wel eens zeggen dat de relatie tussen de intramurale en de extramurale neerlandistiek niet optimaal is. Vanuit extramurale hoek vindt men dat er te weinig aandacht is voor het buiten het Nederlandstalige gebied uitgevoerde onderzoek en dat de intramurale neerlandistiek wel eens betuttelend optreedt. Vanuit intramurale hoek komt de opmerking dat het wetenschappelijke niveau van de extramurale neerlandistiek beter moet aansluiten bij, blijk moet geven van kennis van en voortbouwen op bestaand wetenschappelijk onderzoek binnen het Nederlandstalige gebied. Dit ‘onbekend maakt onbemind’-gevoel heeft er ongetwijfeld mee te maken dat ‘neerlandistiek’ als begrip in binnen- en buitenland anders opgevat wordt. In 2.1 staat dat begrip dan ook centraal. In 2.2 wordt op een paar knelpunten ingegaan.

2.1 Neerlandistiek: een bloeiend huis met vele kamers

Van Dale *Groot Woordenboek van de Nederlandse taal* definieert ‘neerlandistiek’ als volgt: ‘wetenschap die zich bezighoudt met de Nederlandse taal en literatuur’ (s.v.) Deze vrij traditionele definitie verwijst naar de manier waarop de neerlandistiek in Nederland en in Vlaanderen jarenlang bedreven werd. Ze houdt namelijk geen rekening met de ontwikkelingen die het vakgebied de laatste decennia wereldwijd heeft doorgemaakt. Het vakgebied in Nederland en in Vlaanderen laat dankzij de intense samenwerking met andere collega-neerlandici, maar ook met collega’s van andere vakken, een gevarieerd beeld zien (cf. het eindrapport van Johan De Caluwe en Thomas Vaessens voor het project ‘Neerlandistiek op het Taalunieversum’ met daarin aanbevelingen voor de intramurale neerlandistiek).

Ook buiten Nederland en Vlaanderen is de neerlandistiek een bloeiende discipline. ‘Er zijn buiten het Nederlandse taalgebied zo’n 220 universitaire instituten waar Nederlands wordt gedoceerd door ruim 600 docenten’ (www.ivnnl.com): van Luik en Louvain-la-Neuve tot Parijs, van Londen tot Berkeley, van Münster tot Wrocław en Jakarta, van Boedapest tot Wenen en Stellenbosch.

In de universitaire instituten buiten het taalgebied wordt de neerlandistiek vanuit een andere achtergrond beoefend dan binnen het taalgebied. Nederlands heeft er als vak(gebied) immers een eigen multiculturele context en van daaruit een eigen taak. Buitenlandse studenten Nederlands voeren meertaligheid, internationale ervaring en interculturele competentie hoog in het vaandel, wat hen er vaak toe verplicht Nederlands in combinatie met andere talen te studeren. In tegenstelling tot de binnenlandse neerlandistiek houdt de neerlandistiek buiten het taalgebied qua onderwijs en onderzoek systematisch ook taalverwerving en Nederland- en Vlaanderenkunde in.

Ook het onderzoek van de Nederlandse taal en cultuur geschiedt buiten het taalgebied noodgedwongen vanuit een inter- en multidisciplinair perspectief. Er vindt een permanente wisselwerking plaats tussen verschillende vakgebieden. In de buitenlandse neerlandistiek wordt met de meest uiteenlopende disciplines samengewerkt, zoals geschiedenis, kunstgeschiedenis, vergelijkend onderzoek,

literatuurwetenschap, taalkunde, vertaalwetenschap, communicatiewetenschappen, psychologie, rechten, antropologie en medische wetenschappen. Hierdoor slagen neerlandici erin bruggen te slaan naar andere disciplinaire onderzoekstradities, wat tot een verbreding en verdieping van het neerlandistisch veld leidt.

Het beeld van de neerlandistiek dat men uit het voorgaande kan afleiden, is erg dynamisch en interdisciplinair. Of het vreemdetalenonderwijs (taalvaardigheid) of letterkundig resp. taalkundig (academisch) onderzoek betreft, neerlandici blijken veel en vaak samen te werken. De contacten met collega-neerlandici (zowel uit Nederland en Vlaanderen als binnen de eigen regio) bieden trouwens de gelegenheid met andere perspectieven te worden geconfronteerd, zodat het eigen onderwijs/onderzoek er beter van wordt. De samenwerking tussen verschillende regio's heeft echter ook vaak een pragmatische reden. Dergelijke vormen van internationalisering van het werkterrein stellen onderzoekers en didactici beter in staat onderzoeksmiddelen aan te vragen, gezamenlijk wetenschappelijk onderzoek te ondernemen en meer publicatiekanalen aan te wenden.

Duidelijk hebben de binnenlandse én de buitenlandse neerlandistiek elkaar de nodige expertise te bieden. Docenten buiten het taalgebied doen een beroep op instituten voor vreemdetalenonderwijs, bv. in het kader van de uitwisseling van/met gastdocenten uit Nederland en Vlaanderen. Wetenschappelijk onderzoek buiten de muren kan weliswaar aansluiting zoeken bij wetenschappelijk onderzoek binnen de muren, maar in Nederland en Vlaanderen is er ook behoefte aan expertise buiten de muren, in het bijzonder op het terrein van interculturele communicatie, Nederlands als vreemde taal, multiculturele context in een internationaal perspectief, enz. Ter illustratie kan erop gewezen worden dat het perspectief op de Nederlandstalige literatuur vanuit een ander, breder (i.c. buitenlands) perspectief ook voor de binnenlandse Nederlandse taal- en literatuurstudie verrijkend is. Ook de confrontatie met andere wetenschappelijke tradities is een typisch kenmerk van buitenlands neerlandistisch onderzoek dat tot voorbeeld strekt.

Voorbeelden van samenwerking zijn er in overvloed. Buiten het Nederlandse taalgebied werkt men bij voorkeur samen met collega's binnen de landsgrenzen, vooral waar er kleine docentschappen zijn, en over een of meerdere landsgrenzen in een regio heen. Twee typische samenwerkingsverbanden op het gebied van onderwijs zijn de Bachelor in Dutch Language, Literature and Culture in a Central European Context (BA-DCC), een interdisciplinair en innovatief joint curriculum waaraan zeven universitaire centra uit Midden-Europa structureel deelnemen (in alfabetische volgorde: Bratislava, Brno, Boedapest (KGRE), Debrecen, Olomouc, Wenen en Wrocław), en het Virtual Department of Dutch, een voorbeeld van een geleidelijk opgebouwd project, oorspronkelijk bedoeld voor Engelse studenten Nederlands, dat een rijke verzameling van leermiddelen op het web heeft gegenereerd die in principe voor iedereen beschikbaar moet zijn. Op het gebied van onderzoek kan bv. verwezen worden naar de samenwerking rond de

Middel nederlandse vertaling van de Legenda Aurea, waarbij wetenschappers en instellingen uit Amsterdam, Nijmegen, Groningen, Utrecht, Leuven, Antwerpen, Münster, Würzburg, Stockholm en Lausanne betrokken zijn geweest. Ten slotte zijn er ook de talrijke conferenties en symposia, bv. het driejaarlijkse Colloquium Neerlandicum van de Internationale Vereniging voor Neerlandistiek, waar binnen- en buitenlandse neerlandici de gelegenheid krijgen om hun onderzoek te presenteren en met elkaar contacten te leggen.

2.2 *Knelpunten*

Ondanks de intensieve samenwerking en de gezamenlijke projecten die de positie van de neerlandistiek ten goede komen, is het in de binnen- en buitenlandse neerlandistiek echter niet enkel rozengeur en maneschijn. De knelpunten hebben veelal betrekking op de drie volgende elementen: de status van het Nederlands in binnen- en buitenland, onderwijs en onderzoek.

2.2.1 *De status van het Nederlands in binnen- en buitenland*

Zoals reeds gezegd, is het Nederlands qua aantal moedertaalsprekers een middelgrote taal. Aan universiteiten en hogescholen buiten het Nederlandse taalgebied kan het op een alsnog groot aantal studenten rekenen (het aantal ligt momenteel tussen 20.000 en 30.000). De oprukkende globalisering zorgt er echter voor dat afdelingen Nederlands haast overal ter wereld onder druk (komen te) staan: afdelingen worden geschrapt, dreigen te sluiten of worden een steeds kleiner onderdeel van een afdeling Germanistiek / Duits. Bijgevolg wordt het onderwijsaanbod kleiner en neemt het aantal studenten (zeker hoofdvakkers) af. Het is dus niet zo dat de neerlandistiek in het buitenland bij de gratie van het belang van de Nederlandse taal en cultuur (over)leeft.

Ook als wetenschaps- en als publicatietaal staat het Nederlands onder druk. In de huidige globale wereld moet Nederlands als wetenschapstaal een ambitie blijven, al was het maar omdat de internationale toptijdschriften slechts zeer beperkt toegankelijk zijn voor publicaties over het Nederlands en/of in het Nederlands. Een Nederlandstalige publicatie ondersteunt zowel intra- als extramuraal het onderwijs, in die zin dat het o.a. toegang biedt tot wetenschappelijke terminologie en het schrijfproces ondersteunt. Verder klagen binnen- en buitenlandse neerlandici over het gebrek aan academische Nederlandstalige A-tijdschriften en aan Engelstalige tijdschriften over neerlandistiek, die de internationale uitstraling van het vakgebied ongetwijfeld ten goede zouden kunnen komen.

Uit het voorgaande blijkt duidelijk dat de Nederlandse taal ondersteund moet worden om geen domeinverlies te lijden.

2.2.2 *Onderwijs*

Ook al stelt de neerlandistiek zeker iets voor in het onderwijsveld, de verscheidenheid van de universitaire organisaties zowel binnen als buiten het taalgebied zorgt ervoor dat structurele uitwisseling van neerlandici en samenwerking van neerlandici met andere disciplines vaak moeizaam verlopen,

omdat de aangeboden opleidingen niet compatibel blijken of door de strakke onderwijsstructuren die flexibele samenwerking vaak in de weg staan.

Ondanks haar noodzakelijke en dringende karakter houdt internationalisering tot op bepaalde hoogte een zeker gevaar van degradatie van de extramurale neerlandistiek in, wegens de concurrentieslag met het oog op het aantrekken van studenten die zowel binnen als tussen de muren waargenomen wordt. Het opzetten van gezamenlijke geïntegreerde programma's (in de vorm van *joint of double degrees*) over de bilaterale grenzen en nationale restricties heen als implementatie van de Bologna-verklaring (zie 2.1. voor een voorbeeld), kan hier ongetwijfeld soelaas bieden. Toch zijn zulke bi- of multilaterale initiatieven al vaker mislukt wegens verschillende verwachtingen en allerlei beperkingen, o.a. van administratieve aard.

Ten slotte kan men betreuren dat docentenmobiliteit minder goed functioneert dan studentenmobiliteit en dat uitwisseling vaak eenrichtingsverkeer blijft. Er gaan namelijk veel meer buitenlandse studenten naar Nederlandse of Vlaamse universiteiten of hogescholen dan Nederlandse of Vlaamse studenten naar buitenlandse instellingen, ondanks de meerwaarde die zulke instellingen kunnen bieden. Ook de vrijwel onbestaande samenwerking tussen de academische en bedrijfs wereld biedt voor de studenten Nederlands naast academische uitdagingen nieuwe interessante perspectieven.

2.2.3 Onderzoek

In 2.1. is gewezen op de inter- en multidisciplinariteit binnen het onderzoeksveld: neerlandici werken vaak met collega-neerlandici of met collega's van andere disciplines samen. Toch dienen zich hier ook de nodige problemen aan. Aan de ene kant worden er bij de bevordering van onderzoekssamenwerking over de grenzen heen structurele problemen ondervonden. Aan de andere kant belemmert de te grote scheiding tussen taal, literatuur, diachronie en synchronie interdisciplinair onderzoek. Voor het uitdragen van de discipline is het namelijk zaak dat wetenschappelijk beleid naast verregaande specialisatie in deelgebieden ook open staat voor neerlandistiek als brede discipline. Er zijn echter niet voldoende fora waar neerlandici van verschillende deelgebieden de gelegenheid krijgen elkaar te ontmoeten en elkaars specialisme te leren kennen. Er is verder een nijpend tekort aan fondsen voor neerlandistisch onderzoek over de (geografische en disciplinaire) grenzen heen.

Ten slotte zou de promotiebegeleiding van neerlandici uit het buitenland versterkt kunnen worden dankzij een betere samenwerking met Nederlandse en Vlaamse afdelingen Nederlands via het oprichten of stimuleren van een research community (d.m.v. e-conferencing, netwerkpagina's).

3. Aanbevelingen

3.1 Onderwijs

3.1.1 *Stimuleren van internationale samenwerking in de vorm van een joint curriculum en joint of double degrees (bidiplomering).*

Toelichting: Neerlandici van binnen en buiten het Nederlandse taalgebied gaven tijdens de werkconferentie te kennen dat zij behoefte hebben aan intensievere en blijvende contacten met internationale partners op het gebied van onderwijs. Zij benadrukten het belang van mobiliteit van staf en studenten in beide richtingen, dus niet alleen naar het taalgebied, voor een toereikende taal-en-cultuur-opleiding in een globaliserende wereld waarin ook interculturele competenties een rol moeten spelen. De behoefte aan stabiele contacten wees in de richting van *joint of double degrees* op Bachelor- en Masterniveau.

3.1.2 *Reduceren van de administratieve obstakels die internationale interuniversitaire samenwerking belemmeren en stimuleren ambtelijke coördinatie vanuit een centraal punt.*

Toelichting: Uit de werkconferentie bleek dat universiteiten verschillende pogingen hebben ondernomen om gezamenlijke opleidingen op te zetten, meestal zonder succes. Ook universiteiten die tot het Bologna-gebied behoren hebben problemen ondervonden. De gewenste ontwikkelingen worden belemmerd door administratieve en bureaucratische problemen, soms op het niveau van nationale instellingen, soms van individuele universiteitsbesturen. Hoewel veel respondenten op de enquête zich belemmerd voelen door gebrek aan financiële middelen is het ook duidelijk dat moeizame onderhandelingen veel tijd en geld in beslag nemen en creatieve initiatieven afremmen. De succesvolle *joint of double degrees* kunnen bij nader onderzoek als nuttig voorbeeld dienen.¹

3.1.3 *Bevorderen van virtueel onderwijs-op-afstand (e-learning) en van internationale samenwerking op dit punt.*

Toelichting: Digitale ondersteuning van het onderwijs bestaat al en is ook onmisbaar geworden. Overal zijn universiteiten overgegaan op vormen van ‘blended learning’ waarbij wat docenten en studenten ter plekke in leslokalen doen gecomplementeerd wordt door verschillende vormen van digitale ondersteuning. Toch kunnen alle vakgroepen die aan

¹ Succesvolle voorbeelden: BA Dutch Language, Literature and Culture in a Central European Context met de deelnemers Bratislava, Brno, Boedapest (KGRE), Debrecen, Olomouc, Wenen en Wrocław (zie p. 12 Achtergrondstuk) en de joint BA van de FU Berlijn en de Universiteit van Amsterdam.

taalverwerving en taalbeheersing doen profiteren van het delen van expertise en uitwisseling van materialen. Tot op zekere hoogte wordt deze rol door het Taaluniecentrum NVT in Brussel (vroeger het Steunpunt NVT) vervuld, maar de stemmen uit de enquête en in de werkconferentie suggereren dat er andere vormen van universitaire *platforms* wenselijk zijn, en ook dat wisselwerking door middel van rechtstreekse contacten stimulerend zouden kunnen werken.

3.2 Onderzoek

3.2.1 *Steunen van een internationale research community op het terrein van de internationale neerlandistiek.*

Toelichting: Blijkens de werkconferentie (en de voorafgaande enquête) bestaat er een brede consensus omtrent de wenselijkheid tot intensivering van de onderlinge contacten ten bate van onderzoek, zowel digitaal als in de vorm van symposia en werkconferenties. Doel is: (1) de vorming van inhoudelijke en strategische onderzoeksallianties binnen het vakgebied (en binnen de onderscheiden subsecties daarbinnen), dit enerzijds ten bate van de internationale zichtbaarheid van de (internationale) neerlandistiek en anderzijds ten bate van het succesvol aanvragen van onderzoeksprojecten en onderzoeksaanvragen, op landelijk, zowel als bilateraal en Europees niveau; (2) het bevorderen van een snel en goed overzicht van lopende/startende onderzoeksprojecten, congressen en symposia, publicaties en publicatiemogelijkheden (en de subsecties daarbinnen) (3) betaalbare, snelle en efficiënte (digitale) uitwisseling van informatie op het vakgebied.

3.2.2 *Steunen van een internationaal tijdschrift op het terrein van de neerlandistiek.*

Toelichting: Zowel in de enquête als op de werkconferentie werd geconstateerd dat de internationale *ranking* van tijdschriften en publicaties (in het Nederlands) op het gebied van de neerlandistiek veelal een probleem is, dat de toegang voor dit type publicatie tot de internationale A-tijdschriften zeer beperkt is, dat de publicatiedruk niettemin groot is, dat ook het belang van publicaties over de Nederlandse taal en cultuur in internationale tijdschriften groot is, dat er echter slechts een heel beperkt aantal Nederlandse tijdschriften bestaat met Nederlands als publicatietaal en met een A-status en dat mede hierdoor het Nederlands als publicatietaal onder druk staat. Om al deze inhoudelijke en strategische redenen lijkt het ten zeerste gewenst om, in het verlengde van 2.1. de mogelijkheden te verkennen om, naast goede Nederlandstalige tijdschriften, een goed toegankelijk en goed betaalbaar (meertalig) internationaal tijdschrift van hoog niveau te starten, gewijd aan de internationale neerlandistiek.

3.2.3 Steunen van een joint curriculum of joint initiative voor promotiebegeleiding op het gebied van de internationale neerlandistiek (binnen Graduate Schools of onderzoeksinstituten).

Toelichting: Zowel in de enquête als op de werkconferentie werd geconstateerd dat, in het verlengde van *joint Bachelor* en *joint Master degrees*, ook de verkenning van een joint curriculum voor jonge onderzoekers (promovendi, aio's, bursalen) vanuit bestaande *Graduate Schools* en onderzoeksinstituten, wenselijk is. Doel is: vereenvoudigen en versterken van de (gezamenlijke) promotiebegeleiding; verhogen van het imago en rendement in deze van de internationale neerlandistiek (zie ook 2.1)

3.2.4 Bevorderen van de universitaire publicatiemogelijkheden en het gereedmaken van wetenschappelijke publicaties op het terrein van de internationale neerlandistiek (redactiesubsidies voor de goed beoordeelde academische tijdschriften die men beheert; druksubsidies; subsidies voor publicatie bij belangrijke buitenlandse Presses).

Toelichting: Vanwege het grote (internationale) belang van voldoende en voldoende goede wetenschappelijke publicaties op het vakgebied, wordt aanbevolen enkele eenvoudige mogelijkheden voor directe, effectieve en betaalbare ondersteuning in deze te verkennen en te overwegen.

3.3 Overige

3.3.1 Uitbouwen en ondersteunen van verdere samenwerking van de Nederlandse en Vlaamse overheden in het buitenland ter bevordering van de status en het imago van de Nederlandse taal, ook buiten de beschreven gebieden van het universitaire onderwijs en onderzoek.

Toelichting: De inspanningen van de overheden van Vlaanderen en Nederland inzake de bevordering van de status en het imago van de Nederlandse taal richten zich vooral (maar niet uitsluitend) op het academische onderwijs en onderzoek in het buitenland en deze activiteiten worden voor een aanzienlijk deel (mede) door de Nederlandse Taalunie gecoördineerd. Nu zou ook op de gebieden *buiten* de universitaire wereld, bij voorbeeld in het culturele veld, een grotere mate van coördinatie en samenwerking tussen de Vlaamse en Nederlandse overheden effectief, efficiënt en wenselijk zijn. Daarom is stimuleren van deze samenwerking aanbevelenswaardig.